

tikulturnim društvima; međunarodne nejednakosti između Istoka i Zapada.

U trećem dijelu zbornika (Michael Scharping i Christoph Görg, Elvira Scheich, Fritz Reusswig i Werner Sohn) autori problematiziraju odnose između društva i prirode. Ekološki problemi su sa zakašnjenjem postali sociologijska tematika. U uskim stručnim raspravama zastupana je teza o kraju suprotstavljanja između prirode i društva.

Scharping i Görg (»Priroda u sociologiji«) tematiziraju pitanje prirode u sociologiji, pokazujući različite »fah«-redukcionizme u tumačenju odnosa priroda – društvo. Autori se pitaju može li se uopće govoriti o »krizi« i što ona znači za sociologiju? Osvrćući se na odnos znanosti i ekoloških problema, autori pokazuju promjene – od disciplinarnog odnosa do interdisciplinarnih istraživanja. Propitujući modele racionalno i normativno orijentiranog djelovanja te kreativno djelovanje, zalažu se da umjesto funkcionalnog diferenciranja predmet društvene refleksije postane i samo diferenciranje. Ekološka kriza se izražava kroz poimanje specifične dimenzije socijalnog djelovanja. Zahvaljujući njegovom kreativnom aspektu, ne postoje povodi da se refleksija kategorijalnih osnova sociologije kreće u pravcu orijentacije na vidljive objektivne granice u prirodi, niti postoji povod za oproštaj od simboličkih dimenzija djelovanja.

Danas je mnogima potpuno jasno da se u ekološkim pitanjima ne radi samo o krizi shvaćenoj kao kriza neposrednog fizičkog preživljavanja, nego i o krizi središnjeg misaonog obrasca ovladavanja prirodom (Becker/Wehling, 1992). Istraživanja odnosa između društva i prirode (čovjeka i okoliša) nemaju samo materijalnu predmetnost (aspekte) već i kulturna simboliziranja (aspekte). Naime, u društvu je naš odnos prema prirodi ne samo materijalno već socijalno i simbolički reguliran.

Gesellschaft im Übergang preporučljiva je knjiga, ne samo za one koji se bave problemima promjena modernog društva nego i za one koji i dalje ostaju na pozicijama tradicionalne disciplinarnog podjele predmeta i obrane svog uskog faha.

Previše je ograničenja kojih se moramo osloboditi da bismo u znanosti prihvatili rezultate svoje discipline i kao predmet istraživanja. Svakodnevica nas prisiljava da mislimo kako se promjene oko nas autonomno događaju, neovisno o našem mišljenju. Međutim, kao što te promjene nisu izvan pripremljenih misaonih struktura, tako i te misaone strukture ne mogu ne biti predmetom znanstvenog mišljenja. Ova nam knjiga daje poticaje i za to.

Literatura:

1. Becker, E. / Wehling, P. (1993). *Risiko Wissenschaft*. Frankfurt: Campus.
2. ISOE. (1993). *Sustainable Netherlands*. Frankfurt.
3. Spangenberg, J. H. /coor./. (1995). *Towards Sustainable Europe*. Wuppertal: Wuppertal Institute. Div. For Material Flow and Structural Change.
4. WCED, (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

Ivan Cifrić

Albert Adriaanse

ENVIRONMENTAL POLICY PERFORMANCE INDICATORS

A Study on the Development of Indicators for Environmental Policy in the Netherlands

Millieu Adviesbureau Infoplan B. V.,
Delft, 1993, 175 str.

Rio de Janeiro 1992. godine te Svjetska konferencija o razvoju i okolišu iza nas su. I pitanja i odgovori, vidjelo se, kao da zaostaju za glavnim tokovima stvarnosti i

doimlju se, polazeći od »ljubavi prema okolišu«, nekako previše ambiciozno. Jer, riječ je o sporim procesima mijenjanja osnovnih parametara tradicionalnog vjerovanja u posebnost čovjeka i njegovu nadmoć, a odatle i njegovu odvojenost od ostale prirode. Ne možemo, ipak, podcijeniti u njihovoj važnosti događaje iz vremena u kojem živimo, a čiji puni utjecaj na društvo treba očekivati tek u bliskoj budućnosti. Stoga, na osnovi tih »signalizatora« u vremenskoj dimenziji, već sada možemo nazrijeti glavno načelo postavljeno za budućnost. U razdoblju koje dolazi »upravljanje« društvima moguće je samo minimiziranjem šteta koje nastaju pri maksimiziranju koristi (opće dobrobiti) od specifičnih gospodarskih postupaka. U tom smjeru, regulacija ključnih društvenih tokova — prosuđuje svjetski *summit* — treba se događati u formi održivog razvoja.

Da nije riječ samo o sporadičnim »signalima« poticanja razvoja u ekološkoj osviještenosti, čini se, potvrđuje knjiga *Environmental policy performance indicators*, koja oslikava nizozemsko iskustvo u tome području. Kako su poremećaji u okolišu, najdublji izvor kojih su procesi industrijalizacije i urbanizacije, ranije počeli, bez obzira na današnja šarolika globalna iskustva, u razvijenim društvima Zapada, nije čudno da se privremeno izgubljene putokaze razvoja nastoji nadomjestiti ponovno kod njih samih. Nadovezujući se na debate o preuzimanju odgovornosti za opstanak ljudskih zajednica i djelovanje koje treba integrirati ekonomiku i ekologiju, ova nam knjiga vrlo iscrpno prezentira pokazatelje kojima se u pojedinostima prati i nadzire kvaliteta okoliša u Nizozemskoj.

Tematski usredotočenoj na environmentalne pokazatelje u svjetlu Nacionalne strategije zaštite okoliša Nizozemske (usvojena 1989. godine), u knjizi se, između uvoda i epiloga, obrađuje šest podcjelina: indikatori za strategiju zaštite okoliša, tematska područja u kojima se indikatori

primjenjuju, osnova za njihovo uspoređivanje, indikatori ciljnih grupa, razlike indikatora i indicija te se ocjenjuju parametri održivosti današnjeg razvoja Nizozemske. To je okvir u kojem se na vrlo sažet način, s jasnim razlikovanjem bitnih od manje vrijednih informacija, tumače rezultati do kojih se došlo tijekom šest godina, koliko je trajala priprema knjige. Takva struktura izlaganja, gdje se teorijska naracija u značajnoj mjeri podređuje praktičnoj, tj. gdje postoji prevaga analiza za stvarne mogućnosti djelovanja kada su u pitanju razvojne i tehnološke performanse nekog društva, namijenjena je donositeljima odluka na različitim razinama u društvu. Dakako, nije nezanimljiva ni za šire socijalne grupacije i medije, posebice one koje se organiziraju oko ekoloških problema s mogućnošću njihova sprečavanja.

Orijentacija na praktičnu primjenu vidljiva je i u središnjim autorovim razmišljanjima, koja idu u dva smjera. Jedan traži rješenje u razlici dvaju općih oblika pokazatelja: retrospektivnih (*retrospective indicators*) i prediktivnih (*prospective indicators*). U prvu skupinu spadaju, u osnovi, pokazatelji koji činjenično oslikavaju određene kategorije ekoloških problema s kojima je društvo bilo ili jest u danom trenutku suočeno. Isti problemi, promatrani u svjetlu njihovih budućih promjena (negativnih ili pozitivnih), definirani su prediktivnim indikatorima. Oni su, stoga, orijentiri svojevrsnog sustava nadzora i odgovaraju obrascu izbora (racionalnog, nadajmo se) između alternativa. Na njima je da »zvone na uzbunu« ili da ulijevaju optimizam o mogućnosti »bezgraničnog napredovanja«.

Drugi je smjer razmišljanja zaokupljen sektorskim i komparativno orijentiranim pristupom ekološkim problemima te lociranjem ciljnih grupa. To znači da današnja strategija zaštite okoliša u Nizozemskoj naglašava nekoliko temeljnih postulata: ekološki problemi nisu izdvojeni od društvenih, različiti ekološki problemi

međusobno su povezani te u njihovoj analizi treba uspostaviti relacije između problema, uzroka i rješenja (integrirani pristup), naznačivanje ciljnih grupa i područja ugrožavanja od različitih kategorija socio-ekonomskih aktivnosti praktičan su okvir za traženje rješenja (sektorski pristup), u općoj slici strategije zaštite okoliša funkcionalna važnost pojedinih regija nije istoznačna (regionalni pristup). Posve je, dakle, jasno da se teorijsko-metodološki okvir ovih razmišljanja strukturira diferenciranim metodama (integrativna, sektorska i regionalna) s istim ciljem: preciznije određivanje parametara (razina) održivosti daljnjeg razvoja Nizozemske.

Na kraju, žalost, ne možemo ne upitati se koliko još vremena mora proći da bi današnji »siromašni europski rođaci« razvijenih zemalja, u svojim sve složenijim uvjetima »održivosti«, mogli profesionalno odgovoriti ekološkim izazovima sličnim prosudbama i metodičkim programima? Kako se čini, sva je prigoda da ćemo još neko vrijeme, uistinu, pričekati.

Nenad Karajić

TOWARDS SUSTAINABLE EUROPE; The study

**Wuppertal Institute, Wuppertal;
Friends of the Earth Europe,
Brussels, 1995, 219 str.**

Održivi je razvoj u razvijenim zemljama i u svijetu tema desetljeća. Ma koliko nam se činilo da je riječ o novoj modi, tematska srž je trajnije vrijednosti. U posljednjih desetak godina buja literatura o ovoj temi. Nije uvijek lako razabrati što je od te produkcije vrijedno, novo, važno. Studija **Prema održivoj Europi** prvi je europski primjer pokušaja stručno-znanstvene konceptualizacije kriterija, strategijskih ciljeva i mjera za potrebe praktičnog poli-

tičkog djelovanja. Ovdje nije riječ tek o plodnim znanstvenim spekulacijama, već o radu koji se odnosi spram zbilje smjerajući izgrađivati pretpostavke za oživotvorenje koncepta održivog razvoja na tlu Europe. I još nešto: studija predstavlja dobar primjer suradnje znanosti i politike (ovo potonje u verziji nevladinih ekoloških organizacija) na poslu povezivanja misli i zbilje, povezivanja intelektualne produkcije i političkog djelovanja koje se uzda u um.

Studija pod naslovom **Prema održivoj (uravnoteženoj) Europi** nastala je u znanstvenoj radionici Instituta za energiju, klimu i okoliš, kraće nazvanoj Wuppertal institutu u Njemačkoj. Javno je promovirana u veljači 1995. u »glavnom gradu« europske zajednice, Bruxsellesu. Inicijator i naručitelj studije međunarodna je nevladina organizacija, »Friends of the Earth Europe«.

Prema zamisli inicijatora, ova studija, koju kao zasebna edicija prati kraći **Priručnik**, podloga je za prethodno znanstveno konceptualiziranu i stručno utemeljenu političku »Kampanju za održivi razvoj Europe«. Ovu kampanju usmjerava nacionalna organizacija »Prijatelji Zemlje – Nizozemska«. Studija ima 216 stranica formata A4, tiskana je u skromnoj opremi i na jezicima članica Europske zajednice: danskom, nizozemskom, engleskom, njemačkom, grčkom, talijanskom, portugalskom i španjolskom.

Valja upozoriti da su ovoj studiji neizravno prethodili mnogi radovi i spoznaje o temi održivosti i održivog razvoja, a u konceptualnom smislu izravno dvije aktivnosti:

A. znanstveni, problemski usmjereni radovi nizozemskih »okolišnih« ekonomista (*environmental economists*), kao što su Hans Opschoor, Lucas Reijnders, Onno Kuik, Harmen Verbruggen i drugi. (Prikaz relevantne knjige **U potrazi za indikatorima održivog razvoja** iz 1991. godine dali smo u *Socijalnoj ekologiji* 3/1993.) Pri